

Artikelen

Broedvogelinventarisaties op de Groninger kwelders in de periode 1991-1995

Ben Koks
SOVON Vogelonderzoek Nederland

Het internationale Waddengebied is voor een groot aantal broedvogels van belang. Doordat goede voedsel- en broedgebieden op korte afstand van elkaar zijn te vinden herbergt het gebied belangrijke populaties van kwetsbare soorten als Lepelaar, Eider, Blauwe Kiekendief, Kluut en Grote Stern.

In de provincie Groningen zijn Rottum en de kwelders van de Noordkust en de Dollard van internationale betekenis (Van den Tempel & Osieck 1994). Rottumeroog en -plaat worden gedurende het bewakingsseizoen door personeel van Staatsbosbeheer geïnventariseerd. Deze tellingen hebben een lange traditie en zijn recent beschreven in Kasemir & Lutterop (1993). In dit artikel zullen de broedvogelgegevens van de Noordkust en Dollard worden besproken.

De eerste serieuze kartering die er op de Groninger kwelders plaatsvond werd in 1983 door de toenmalige Provinciale Planologische Dienst (PPD) uitgevoerd. In dat jaar zijn de kwelders van de Noordkust gekarteerd (Van Scharenburg 1987).

In 1987 is de Werkgroep Koloniebroedvogels van Avifauna Groningen actief geworden met het monitoren van de aantallen Kluten, plevier, meeuwen en sterns (o.a. Koffijberg 1995). Een deel van de belangrijke kwelder-soorten wordt hiermee goed gedekt. Van soorten als Wilde Eend, Eider, Scholekster, Tureluur en Graspieper was, afgezien van de genoemde PPD-inventarisatie tot 1991 echter nauwelijks informatie voorhanden.

Ook elders in het internationale Waddengebied bleek deze situatie zich voor te doen. Een goed beeld van de aantalsveranderingen van deze soorten in het Waddengebied was tot voor kort nauwelijks te geven.

Aan deze situatie kwam een einde toen het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) aan SOVON opdracht verleende een monitoringprogramma voor broedvogels op te starten. In het gehele internatio-

nale Waddengebied worden vanaf het broedseizoen van 1991 de volgende doelstellingen nagestreefd:

- één keer in de vijf jaar worden alle relevante biotopen in het Waddengebied *integraal* (d.w.z. vlakdekkend) geïnventariseerd;
- jaarlijks worden in steekproef- of censusgebieden alle broedvogelsoorten geïnventariseerd;
- er wordt gestreefd naar een jaarlijkse inventarisatie van kolonievogels;
- daarnaast wordt gestreefd naar een jaarlijks overzicht van schaarse en zeldzame soorten (Z/S) als Blauwe Kiekendief, Velduil en Roodmus.

In 1991 heeft SOVON de eerste integrale kartering in het Nederlandse Waddengebied georganiseerd en deels zelf uitgevoerd. Omdat de voorbereidingstijd beperkt was heeft SOVON zelf het grootste deel van de Noordkust- en Dollardkwelders geïnventariseerd. De resultaten van deze inspanningen zijn weergegeven in een nationaal (Dijksen & Klemann 1992) en een internationaal rapport (Fleet *et*

al. 1994). In 1996 zal de tweede integrale kartering van broedvogels plaatsvinden.

Materiaal en methode

Vanaf 1991 worden op de Groninger kwelders jaarlijks een tiental censusgebieden geïnventariseerd door een SOVON-medewerker. Vier daarvan liggen langs de Noordkust (Juliana-, Linthorst Homan-, Noord-, en Lauwerpolder) en zes op de kwelder van de Dollard. In 1994 is daar een binnendijks natuurontwikkelingsgebied bij de Punt van Reide bijgekomen (Polder Breebaart, door André Boven en Bart Jan Prak). Vanaf 1995 wordt een stuk van de kwelder van de Negenboerenpolder door Erik Schothorst geïnventariseerd. In 1995 heeft André Boven ook een stuk van de Dollard geïnventariseerd. In figuur 1 is te zien waar deze censusgebieden liggen.

In het kader van het Akkervogelproject inventariseert ondergetekende jaarlijks een tweetal gebieden in de Noordpolder en de Carel Coenraadpolder. De buitendijkse aantallen zullen, indien relevant, met deze akkerbouwgebieden worden vergeleken.

De aantallen zoals die in tabel 1 zijn terug te vinden zijn op verschillende manieren tot

stand gekomen. De kolonievogels (Kluut, plevieren, meeuwen en sterns) worden jaarlijks integraal door de Kolonievogelwerkgroep verzameld. In dit artikel worden de aantallen uit 1994 aangehaald (Koffijberg 1995).

Zoals in de inleiding al is vermeld worden talrijke soorten als Wilde Eend, Scholekster en bijvoorbeeld Tureluur binnen steekproef- of censusgebieden geïnventariseerd. Vanuit deze censusgebieden zijn de aantallen naar het totale gebied geëxtrapoleerd. Omdat de dichtheden van met name Tureluur en de moerasvogels in de Dollard behoorlijk kunnen verschillen zijn de aantallen binnen een drielal deelgebieden vanuit de censusgebieden geëxtrapoleerd en later bij elkaar opgeteld.

Op de Dollardkwelder zijn in het kader van een onderzoek naar kiekendieven veel aanvullende waarnemingen verzameld van soorten als Smient, Waterral, Snor en Baardman.

Beschrijving van besproken gebieden

Kwelders Noordkust

De kwelders van de West-, Juliana-, Negenboeren-, Linthorst Homan, Noord-, Lauwer- en Emmapolder zijn kunstmatig. Om aanslib-

Broedende Bontbekplevieren bij de Punt van Reide.

Hans Hut

bing te bevorderen zijn in een regelmatig raster rijshoutdammen aangelegd waardoor de kwelder een blokpatroon laat zien. Deze rijshoutdammen worden actief beheerd en greppels worden met enige regelmaat uitgediept. Wie beter kijkt ziet dat deze landaanwinningsswerken toch grote verschillen laten zien, die voor een belangrijk deel zijn terug te voeren op het beheer.

De landaanwinningsswerken vormen een lappendeken van verschillende beheertypen. Doordat een groot aantal boeren feitelijk zelf mag bepalen hoeveel koeien, paarden en/of schapen er op een stuk kwelder rondlopen, varieert de begrazingsdruk van extensief tot zeer intensief. Het is duidelijk dat dit de verspreiding van soorten zowel direct (vertrapping, verstoring) als indirect (andere vegetatie) beïnvloedt.

De belangrijkste steltloper is de Scholekster. Nergens in de provincie zijn de dichtheden hoger. Ook Tureluurs komen in redelijke aantallen voor. Grutto en Kievit zijn schaars. Voor de Kluut vormen de Noordkustkwelders het belangrijkste broedgebied in de provincie. De Kokmeeuw is de talrijkste broedvogel van deze kwelders. Van de zangvogels is de Graspieper verreweg de talrijkste vertegenwoordiger.

De oppervlakte van deze kwelders bedraagt ongeveer 1000 hectare.

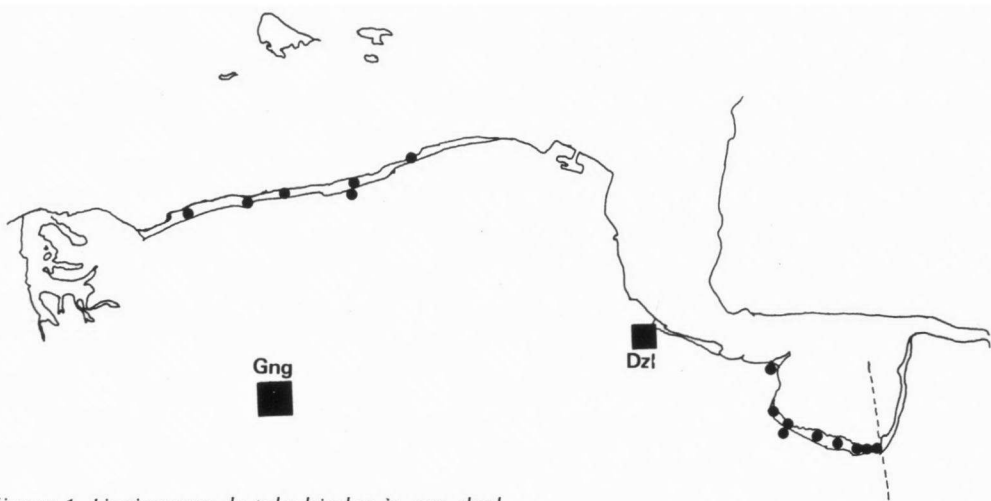
Kwelders Dollard

De Dollardkwelders herbergen een uiterst gevarieerde broedvogelbevolking. Doordat het zoete water uit Oost-Groningen voor een belangrijk deel bij de sluis te Nieuwe Statenzijl wordt gespuid, is het water hier brak, terwijl het zoutgehalte stijgt naarmate de kwelder zich richting de Punt van Reide uitstrekt. De vegetatie past zich uiteraard aan en om deze reden vinden we bij de Duitse grens uitgestrekte riet- en zeebiesvelden, terwijl de kwelder in westelijke richting uitloopt in een korte zoutminnende vegetatie. Nergens in het Nederlandse Waddengebied is een dergelijke situatie te vinden. In het Duitse Waddengebied is deze situatie onder andere bij de rivieren Ems en Elbe aanwezig.

De oppervlakte van de Dollardkwelders (exclusief de Punt van Reide) bedraagt ongeveer 730 hectare.

Polder Breebaart

Polder Breebaart is een nieuw natuurgebied bij de Punt van Reide en wordt vanaf 1992 door Het Groninger Landschap beheerd. Het heeft een oppervlakte van 82 hectare en wordt redelijk intensief begraaasd door koeien (waaronder Schotse Hooglanders), schapen en een paard. Een ondiepe en diepe plas zijn voor een aantal soorten van belang. Het zuidelijk deel kent een fijnmazig begreppelings-

Figuur 1. Ligging van de telgebieden in een deel van het Groninger Waddengebied.

patroon. Door zijn unieke ligging ten opzichte van de Dollard heeft het gebied grote potentie voor soorten als Kluut en Tureluur.

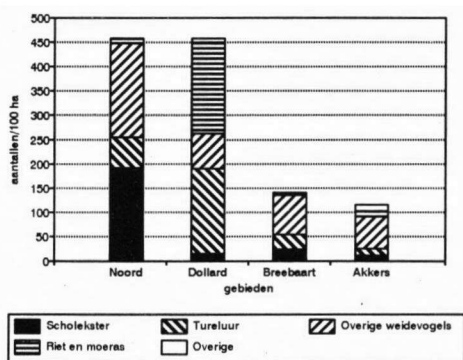
Akkerbouwgebieden in de Noordpolder en Carel Coenraadopolder

In het kader van het Akkervogelproject en het Broedvogel Monitoring Project (BMP) inventariseert auteur een proefvak in de Noordpolder (100 ha) boven Warffum en één in de Dollardpolders (97 ha).

Beide gebieden verdienen de kwalificatie van grootschalig open akkerbouwgebied en kennen het gebruikelijke bouwplan van aardappelen, bieten en wintergranen. De afstand van het telgebied tot de zeedijk in de Noordpolder is ca 400 meter, het telgebied in de Carel Coenraadopolder grenst aan een telgebied op de Dollardkwelder.

Van beide gebieden is bekend dat een deel van de aanwezige steltlopers een voedselrelatie met het wad onderhoudt. In de Noordpolder gaat het om een deel van de Scholeksters, in de Carel Coenraadopolder betreft het de Tureluur. Het telgebied in de Noordpolder staat symbool voor een gebied dat van belang is voor broedende Bergeenden.

In figuur 2 zijn de resultaten uit de verschillende telgebieden samengevat. Meeuwen en sterns zijn hier weggelaten. Deze groep haalt de hoogste dichtheden op de Noordkust.

Figuur 2. Gemiddelde dichtheden van een aantal soorten en groepen op de kwelders van Noordkust en Dollard, Polder Breebaart en de twee akkerplots.

Resultaten

In de periode 1991-95 zijn 45 soorten als broedvogel op de Groninger kwelders vastgesteld. Van deze soorten staan er maar liefst twaalf op de Nederlandse Rode Lijst (Osieck & Hustings 1994). Smient, Porseleinhoen, Bonte Strandloper, Steenloper en Dwergmeeuw behoren tot de landelijk zeldzame tot zeer zeldzame broedvogels. In tabel 1 (pagina 106) zijn de resultaten uit de periode 1993-95 weergegeven. Bij talrijke soorten zijn de aantallen verkregen door de resultaten te extrapoleren uit de steekproefgebieden. Het gaat hier om de gemiddelde aantallen in deze periode. Het aantal Kluten, plevieren, meeuwen en sterns is vastgesteld door de Kolonievogelwerkgroep van Avifauna. Het gaat hier om de aantallen uit 1994 (Koffijberg 1995).

Soortbesprekingen

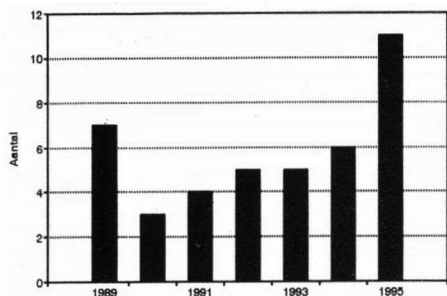
Van een aantal typerende en/of zeldzame soorten volgt hier een korte bespreking. De meeuwen en sterns worden niet besproken; daarvoor wordt verwezen naar de serie artikelen van de Kolonievogelwerkgroep (o.a. Koffijberg 1995).

Bergeenden komen in aanzienlijke aantallen voor op de kwelder. De meeste vogels zijn territoriaal. Het is niet aannemelijk dat een holenbroeder als de Bergeend regelmatig tot broeden komt op de kwelders. Ondergetekende heeft nimmer een nest gevonden op een van de Groninger kwelders. Het merendeel van de ♀♀ broedt binnendijks bij kapschuren, houtsingels en strobulten. Vanaf 1989 wordt door de auteur een akkervogelplot geïnventariseerd in de Noordpolder. Jaarlijks komen hier redelijke aantallen Bergeenden tot broeden. Nesten zijn voornamelijk gevonden in kapschuren. In figuur 3 is het aantalsverloop in dit gebied tussen 1989 en 1995 weergegeven. Het is zeer aannemelijk dat het grootste deel van de Bergeenden die op de kwelders worden gezien, bij boerderijerven op het Hogeland en in de Dollardpolders tot broeden komt.

Tabel 1. Aantal territoria broedvogels op kwelders van Noordkust, Dollard, Polder Breebaart en akkerbouwgebieden in Noord- en CC-polder in 1995. Bij de akkers zijn uitsluitend die soorten vermeld die ook op de kwelders voorkomen. De Rode Lijst-soorten zijn met een ■ aangeduid.

◄ = niet alle jaren als broedvogel vastgesteld.

	Rode Lijst	Noordkust	Dollard	Breebaart	akkers
Fuut		-	1	-	-
Bergeend		115	25	-	13
Smient◄		-	1	-	-
Krakeend		11	2	-	-
Wintertaling		-	1	-	1
Wilde Eend		189	80	9	18
Slobeend		7	2	-	2
Kuifeend		20	6	-	2
Eider	■	86	-	-	-
Bruine Kiek		-	10	-	-
Grauwe Kiek◄	■	-	1	-	-
Fazant		2	2	-	4
Waterral		-	12	-	-
Porseleinhoen◄	■	-	1	-	-
Waterhoen		-	-	1	2
Meerkoet		-	3	3	3
Scholkster		1914	112	19	19
Kluut	■	935	293	-	8
Bontbekplevier	■	3	1	-	-
Kievit		14	41	19	6
Bonte Strandloper◄		-	1	-	-
Grutto	■	10	3	3	-
Wulp◄		-	1	-	-
Tureluur	■	632	1290	25	28
Steenloper◄		1	-	-	-
Dwergmeeuw		3	-	-	-
Kokmeeuw		9842	606	-	-
Stormmeeuw		-	3	-	-
Zilvermeeuw		3	1	-	-
Visdief	■	290	-	-	-
Noordse Stern	■	35	-	-	-
Houtduif		8	-	-	6
Veldleeuwerik		50	35	16	11
Graspieper		356	213	16	15
Gele Kwikstaart		47	19	1	42
Witte Kwikstaart		9	6	2	2
Blauwborst		-	44	-	3
Tapuit	■	1	1	-	-
Sprinkhaanzanger		-	1	-	-
Snor	■	-	4	-	-
Rietzanger		-	44	1	-
Bosrietzanger		-	1	-	3
Kleine Karekiet		-	152	-	8
Grote Karekiet◄	■	-	1	-	-
Baardmannetje	■	-	15	-	-
Kneu		7	5	-	2
Rietgors		92	151	2	8
Aantal soorten	12	27	40	13	34

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van Bergeend 1989-95 in akkerbouwgebied in Noorderpolder.

Krakeenden zijn tegenwoordig een reguliere verschijning op de Groninger kwelders. In 1990 werd het eerste nest gevonden op de kwelder van de Julianapolder. In 1994 volgde een nestvondst met elf eieren op de kwelder van de Dollard.

Smienten kunnen nog tot laat in het voorjaar als doortrekker worden gezien in het Waddengebied. Op de Dollard overzomereren bovendien jaarlijks vijf tot tien vogels. Toch zijn in 1994 en 1995 voldoende waarnemingen gedaan van paartjes zodat voor beide jaren een territorium is opgevoerd. De waarnemingen varieerden van paringsvluchten tot heimelijk wegzwemmende vrouwtjes.

Kuifeenden kunnen tot ver in mei worden gezien. Meestal gaat het hier om paren in de buitendijkse sloot die de dijkvoet van de kwelder scheidt. In 1995 werd een ♀ op zeven eieren in een pol zeealsem gevonden.

De *Eidereend* is verre weg de lastigst te inventariseren soort van het Waddengebied. Het is zeker dat een deel van de vogels dat vlak voor de kust rondzwemt niet tot broeden overgaat. Toch worden de laatste jaren met steeds grotere regelmaat nesten gevon-

den en ♀♀ met kleine jongen gezien. De soort lijkt langs de Noordkustkwelders geen specifieke nestplaatsvoorkeur te hebben. Het broeden van Eiders langs de Noordkust is van recente datum. Van Dijk (1989) spreekt het vermoeden uit dat de 2-4 paar die in 1988 zeker zijn vastgesteld een onderschatting is van de werkelijke aantallen. Het lijkt wel zeker dat de Eidereend pas vanaf het begin van de jaren 80 een regelmatige broedvogel is geworden van de Noordkustkwelders. Gezien het grote aantal nestvondsten (jaarlijks 5-10 binnen de censusgebieden) lijkt een schatting van 86 broedende vrouwtjes niet al te hoog. Ook op de nabijgelegen eilanden Schiermonnikoog, Rottumerplaat en Rottumeroog is de soort hoogstwaarschijnlijk toegenomen (Kasemir & Lutterop 1993, Koks 1994). Op de Dollard ontbreekt de soort als broedvogel.

Zowel de *Bruine* als de *Grauwe Kiekendief* broedt op de Dollardkwelders. Het aantal broedparen van de Bruine Kiekendief schommelt de laatste jaren zo rond de 8-10 paar. De vogels broeden in riet van een zeer goede kwaliteit. Ondanks het gegeven dat invallende vogels vanaf de zeedijk goed zijn te zien, is het door dit de combinatie van manshoog riet en de vele slenkjes absoluut niet eenvoudig

Kluut op nest met vijf eieren.

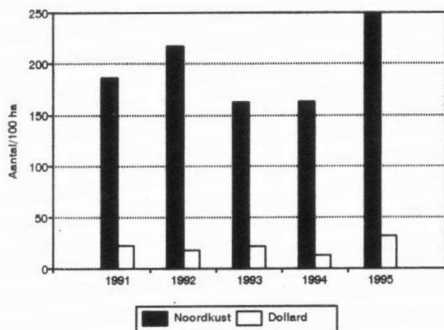
Hans Hut

nesten op te sporen. Het aardige van deze nesten is dat ze hoger zijn gebouwd dan die van de meeste binnendijkse vogels. Dit is waarschijnlijk een aanpassing aan de hoge waterstanden die met enige regelmaat de kwelder blank kunnen zetten. Het broedresultaat was in 1995 uitstekend.

Een ieder weet dat de *Grauwe Kiekendief* het de laatste jaren aardig doet in het noordoosten van de provincie. Op de Dollardkwelder kwam in zowel 1994 als 1995 een paar tot broeden in een veld zeebies. Beide keren mislukte het legsel door een springtij. In 1994 en 1995 kwamen resp. 34 en 29 paren in Nederland tot broeden waarvan resp. 25 en 20 paar in noordoost-Groningen (Koks 1995b).

De *Scholekster* is de talrijkste steltloper van de Groninger noordkust. Op de Dollard is deze bonte herrieschopper echter een stuk schaarser, hoewel geschikte broedbiotoop in ruime mate voorhanden lijkt te zijn. Het ontbreken van grote hoeveelheden schelpdieren in het Dollard-estuarium zou hier de oorzaak van kunnen zijn.

Ten opzichte van 1991 lijkt de *Scholekster* iets te zijn afgenomen (figuur 4).

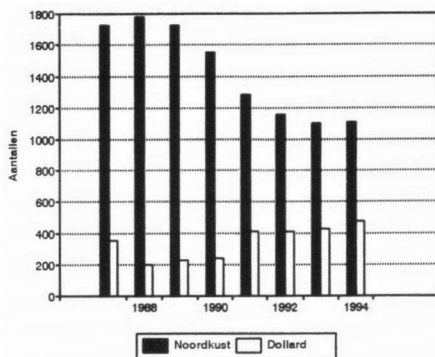

Figuur 4. Aantalsverloop van de *Scholekster* op de kwelders van de noordkust 1991-1995.

De *Kluut* is numeriek de belangrijkste Rode Lijst-soort van de Groninger kwelders. Gemiddeld komt zo'n 15% van de Nederlandse populatie op de Groninger kwelders tot broeden (figuur 5).

De *Kluut* lijkt het de laatste jaren in het Waddengebied niet echt goed te doen. De afname die in Groningen is geconstateerd

vindt in heviger mate ook langs de Friese Noordkust plaats (Meinte Engelmoer, pers. med.). In Groningen worden jaarlijks vele tientallen nesten door vee vertrapt. Met name koeien (jongvee) en paarden zijn hiervoor verantwoordelijk.

Figuur 5. Aantalsverloop van de *Kluut* op de kwelders van Noordkust en Dollard 1991-1995 (bron: kolonievogelwerkgroep Avifauna, Kees Koffijberg).

*Bontbekplevier*en zijn schaarse broedvogels op de Groninger kwelders vanwege het nagenoeg ontbreken van stenig materiaal en zandstrandjes. Illustratief is het broeden van twee paartjes op een stenen dam in de Julianapolder en op een smal zandstrand tussen de Punt van Reide en de Dollardkwelders. Voor meer informatie over de status in Groningen wordt verwezen naar Koffijberg (1995).

De *Kievit* lijkt het op de kwelders niet zo goed te doen. Ten opzichte van 1983 (van Scharenburg 1987) is het aantal Kieviten gedaald van 62 naar 14. Het ligt voor de hand een relatie te veronderstellen met een gewijzigd kwelderbeheer. Grazige vlaktes zijn er nog wel, maar worden over het algemeen met te veel vee beweide. In de binnendijkse akkergebieden is de *Kievit* nog steeds een belangrijke weidevogel.

Bonte Strandlopers zijn landelijk zeldzame broedvogels (o.a. van Dijk & Hustings 1994). Het is een van die soorten die door zijn onopvallende gedrag gemakkelijk aan de aandacht kan ontsnappen. In 1995 werd één paar gevonden op de kwelders van de Dollard. Het

territorium bevond zich op de grens van twee telgebieden en beide vogels werden regelmatig baltsend en alarmerend waargenomen. Het biotoop werd gekenmerkt door een afwisseling van vele pollen en een korte vegetatie op de rand van de Dollard. Jaarlijks broeden er Bonte Strandlopers in een kweldergebied ten zuiden van het Duitse Emden (E. Vö, Emden). Dit gebied heeft veel overeenkomsten met de locatie in de Nederlandse Dollard. In het oostelijke Waddengebied zijn in 1991 51 broedparen gevonden. Waarschijnlijk betrof het een ondertelling (Fleet *et al.* 1994).

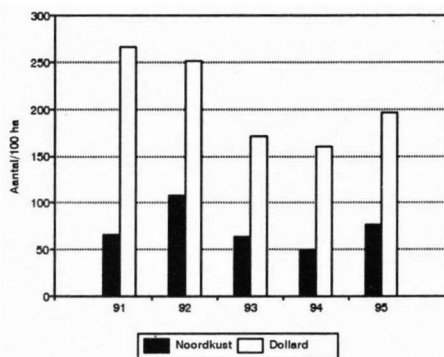
De *Grutto* is nergens op de kwelders talrijk, terwijl geschikte biotoop hier in ruime mate voorhanden lijkt te zijn.

Wulpen behoren tot de meest karakteristieke broedvogels van de Nederlandse waddeneilanden. Ook in het Duitse en Deense Waddengebied is deze schuwe soort vooral op de eilanden te vinden. Toch broeden in Niedersachsen jaarlijks een aantal Wulpen op de vastewal-kwelders. Tot dusverre was dit nog niet vastgesteld langs de Nederlandse noordkust. Gedurende de eerste vier ronden in 1995 van één van de zeven Dollardproefvakken werd stevast op dezelfde plaats een alarmerend paar gevonden. Het territorium valt ruwweg te beschrijven als grazig met her en der hoge pollen zeebies. Recentelijk laat de Wulp in Groningen een aantalstoename zien die zich voornamelijk in de veenkoloniale akkers voltrekt (Van Klinken 1994).

De Dollard heeft een grote reputatie wanneer het gaat om de broeddichtheden van de *Tureluur*. Met de door SOVON gepropageerde methode van de territoriumkartering (Van Dijk 1993) zijn dichtheden van 200 paar/100 hectare vastgesteld. Dallinga (1993) vond bij intensief onderzoek op de Dollard een maximale dichtheid van 400 paar/100 hectare.

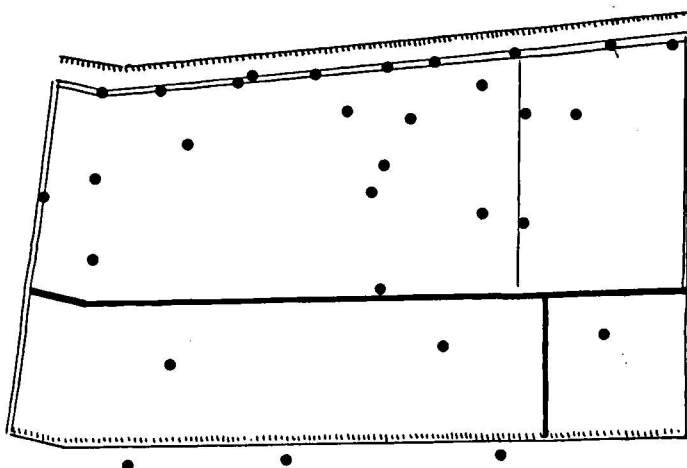
In figuur 6 is te zien dat de trend van de *Tureluur* in de jaren 1991-95 negatief is. De hoogste dichtheden worden ge-

haald in het centrale deel van de Dollard. Hier is de begrazingsdruk niet al te hoog, en zijn voldoende geschikte nestplaatsen voorhanden. In het westelijk deel van de kwelder wordt de kwelder door particulieren beheerd. Hier is de begrazingsdruk van jongvee, schapen en zelfs paarden extreem hoog. Het aantal *Tureluurs* is hier veel kleiner en het broedsucces als gevolg van vertrapping en het wegvreten van potentiële nestplaatsen gering.

Figuur 6. Aantalsveranderingen van *Tureluur* op kwelders van noordkust en Dollard 1991-1995.

Opmerkelijk zijn de grote aantallen *Tureluurs* die in het binnendijkse akkergebied van de Carel Coenraadpolder broeden. Een deel van de vogels broedt zelfs in tarwepercelen, maar het merendeel langs slootkanten en wegbermen. Door het vroegtijdig maaien van deze

Figuur 7. Verspreiding van *Tureluur* in akkerbouwgebied in de Carel Coenraadpolder 1994-1995.

slootkanten en wegbermen is het broedsucces beperkt. In figuur 7 is de ruimtelijke verspreiding van de Tureluur in het akkerbouwgebied in de Carel Coenraadpolder te zien.

Binnendijs broedende Tureluurs zijn op een afstand van 2-3 kilometer van de Dollard gevonden. Regelmatig worden voedselvluchten naar het wad gemaakt. Hoewel een goede telling van Tureluurs in de Dollardpolders ontbreekt, lijkt een schatting van minimaal 100-150 paar in de akkers van de Dollardpolder gerechtvaardigd. Dit komt overeen met 2-3% van de totale Groninger populatie (Beintema *et al.* 1995). Zover is na te gaan is deze situatie uniek voor Nederland.

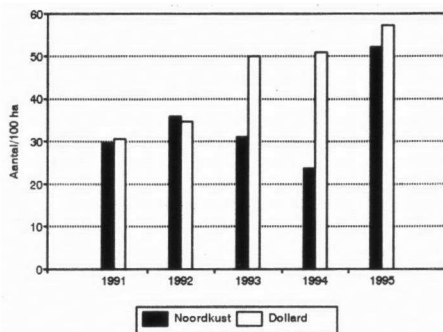
Slechts weinigen kunnen zich voorstellen dat *Steenlopers* in het Waddengebied broeden. Toch is deze soort in het Duitse en Deense Waddengebied een zeldzame, maar regelmatige broedvogel (Fleet *et al.* 1994). In 1995 werd een territorium vastgesteld in Westpolder. Het ging hier om een paartje die zich buitengewoon territoriaal gedroeg. Helaas kon niet naar een nest worden gezocht omdat een springtij dit in juni onmogelijk maakte. Recent is bekend geworden dat in de jaren 80 een succesvol broedgeval heeft plaatsgevonden op het Balgzand. Gezien de ontwikkelingen in het oostelijke Waddengebied moet niet worden uitgesloten dat *Steenlopers* zich definitief gaan vestigen in het Nederlandse Waddengebied (Koks & Otter in prep.).

Voor een beschrijving van de *meeuwen en sterns* wordt verwezen naar de verslagen van de kolonievogelwerkgroep van Avifauna (Koffijberg 1995) en voor de broedgevallen van de Dwergmeeuwen naar een eerdere editie van de Grauwe Gors (Koks 1995a).

De *Houtduif* lijkt in het lijstje van kwelder-soorten een vreemde eend in de bijt. Toch broeden er met enige regelmaat Houtduiven tussen de hogere kweldervegetatie. Op de kwelders van Terschelling en Schiermonnikoog is dit opvallende verschijnsel reeds lang bekend. In hoeverre dit ook voor de Groninger kwelders geldt is niet te achterhalen. Vreemd blijft het wel een Houtduif van haar nest te zien vliegen terwijl op korte afstand een kolonie Kokmeeuwen is gevestigd.

Veldleeuweriken komen wijdverspreid voor op de kwelders, maar de dichtheden zijn nergens hoog. Voor de betere dichtheden moeten we naar de binnendijkse gebieden. Polder Breebaart is zo'n goed gebied. Ook in de akkerbouwgebieden zijn de dichtheden beduidend hoger.

Waar de Veldleeuwerik het lelijk laat afweten op de kwelders daar scoort de *Graspieper* goed. Er lijkt op de kwelders zelfs sprake te zijn van een lichte aantalstoename (figuur 8).

Figuur 8. Aantalsveranderingen van *Graspieper* op de kwelders van Noordoostkust en Dollard.

Tapuiten zijn vooral bekend van de eilanden. Met name gebieden met veel konijnen herbergen hier grote aantallen *Tapuiten*. Langs de Groninger kust is de *Tapuit* een zeldzame broedvogel. Toch broeden er jaarlijks wel een paar vogels langs een geschikt stuk dijk.

Eén van de opvallende soorten van de oostelijke Dollardkwelders is de *Blauwborst*. Deze soort laat vanaf het einde van de jaren 80 een enorme aantalstoename zien. Deze staat niet op zichzelf en is het grootst in de noordelijke zeekleigebieden (van Dobben & Jukema 1994), maar bijvoorbeeld ook in de akkers en natuurgebieden van het Oldambt. Ook in Niedersachsen laat de *Blauwborst* de laatste jaren een spectaculaire aantalstoename zien (Bernard Petersen, Leer, pers. med.).

Op de Dollard concentreert de *Blauwborst* zich voornamelijk in het oostelijke kwelder-gebied. Er is bijna geen stuk overjarig riet te vinden waar de melodieuze zang niet is te horen. In 1994-95 is het aantal territoria op minimaal 44 becijferd. Daarmee herbergt de

Dollard samen met de Lauwersmeer de grootste concentratie Blauwborsten binnen de provincie Groningen.

Eén van de meest spectaculaire soorten van de Dollardkwelder is de *Snor*. Omdat in 1995 alle rietvelden systematisch zijn afgelopen lijkt het aantal van vier territoria een reële afspiegeling te zijn. In 1995 is alleen nog bij het Schildmeer een territorium gevonden van de *Snor* (Peter de Boer, pers. med.). De rest van Groningen was *Snor-loos*.

Tenslotte...

In dit artikel zijn de eerste resultaten van de eerste vijf jaar broedvogelmonitoring op de Groninger kwelders gepresenteerd. Monitoringgegevens worden pas echt boeiend na jaren van intensief en nauwkeurig inventarisatiewerk. Op dit moment beginnen de eerste trends zich reeds af te tekenen. Dit is van wezelijk belang om ontwikkelingen ten aanzien van beheer, recreatie en bijvoorbeeld de voedselsituatie op het wad te kunnen volgen.

Een oproep...

Zoals in de inleiding al werd aangekondigd wordt er in 1996 de tweede integrale kartering georganiseerd in het internationale Waddengebied. In de provincie Groningen zal de kolonievogelwerkgroep van Avifauna weer haar steentje bijdragen.

Er worden ervaren vogelaars gezocht die zin hebben om in 1996 een bijdrage te leveren aan dit project. De kolonievogels zullen weer door leden van de kolonievogelwerkgroep worden geïnventariseerd.

Voor de overige projectsoorten worden enthousiaste vrijwilligers gezocht die bereid zijn een bijdrage te leveren aan dit internationale project. Reken maar dat inventariseren in het Waddengebied iets speciaals is. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij ondergetekende. Bij voldoende animo zal er dit jaar een aparte avond worden belegd om iedereen die het wel ziet zitten in een fraai gebied broedvogels te inventariseren uit te leggen hoe zo'n kartering het beste aangepakt kan worden.

Dankwoord

Kees Koffijberg en Kees van Scharenburg waren bereid een blik op de concepttekst te werpen. In 1991, 1992 en 1995 waren de SOVON-medewerkers Lieuwe Dijkse en Fokko Erhart degenen die het genoeg hadden de Groninger kwelders te betreden vanwege het monitoringwerk. André Boven, Erik Schothorst en Bart Jan Prak weten inmiddels ook wat het is om in het Waddengebied te inventariseren.

Literatuur

- Beintema A., O. Moedt & D. Ellinger 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels (m.m.v. SOVON). Haarlem.
- Dallinga H. 1993. Verspreiding en nestplaatskeuze van de Tureluur *Tringa totanus* op twee landaanwinningsvakken in de Dollard. Intern rapport 1993/3. Stichting Het Groninger Landschap, Groningen.
- van Dijk K. 1989. Broedende Eidereenden langs de Groninger Noordkust. *Grauwe Gors* 17(2): 24-25.
- van Dijk K., H. Koffijberg & K. Koffijberg 1988. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1987. *Grauwe Gors* 16(2): 7 - 15.
- Dijkse L.J. & M. Klemann 1992. Integrale broedvogelinventarisatie van het Nederlandse Waddengebied in 1991. SOVON-rapport 1992/16. SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dobben W.H. & J. Jukema. 1994. De Blauwborst *Luscinia svecica cyanecula* als broedvogel terug in het noordelijke kleigebied van Friesland. *Limosa* 67(3): 115-117.
- Fleet D.M., J. Frikke, P. Südbeck & R.L. Vogel 1994. Breeding Birds in the Wadden Sea 1991. Wadden Sea Ecosystem no. 1. Common Wadden Sea Secretariat, Trilateral and Assessment Group. Wilhelmshaven.
- Kasemir G. & D. Lutterop. 1993. De Broedvogels van Rottum. *Grauwe Gors* 21 (3/4): 42-47.
- van Klinken A. 1994. Wat hebben Wulpen tegen klei? *De Grauwe Gors* 23: 11-13
- Koffijberg K. & K. van Dijk 1989. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1988. *Grauwe Gors* 17(1): 28-35.

- ibid.* 1990. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1989. *Grauwe Gors* 18(1): 14-21.
- ibid.* 1991. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1990. *Grauwe Gors* 19(1): 15-20.
- ibid.* 1992. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in 1991. *Grauwe Gors* 20(1): 17-20.
- Koffijberg K. 1993. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1992. *Grauwe Gors* 21(1): 9-12.
- ibid.* 1994. Koloniebroedvogels in Groningen. Inventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in 1993. *Grauwe Gors* 22(2): 36-40.
- Koks B. 1994. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1993. SOVON-monitoringrapport 94-02. SOVON, Beek-Ubbergen.
- ibid.* 1995a. Wederom broedende Dwergmeeuwen op Groninger kwelders. *Grauwe Gors* 23(1): 3/4.
- ibid.* 1995b. *Grauwe Kiekendieven Circus pygargus* in Nederland in 1994 en 1995. *De Takkeling* 3(3): 32-42.
- Osieck E.R. & F. Hustings 1994. Rode Lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. Technisch rapport Vogelbescherming Nederland 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- van Scharenburg K. 1987. Broedvogels van de Noordelijke kwelders. *Grauwe Gors* 13(3): 6-11.
- van den Tempel R. & E.R. Osieck 1994. Belangrijke vogelgebieden in Nederland en andere gebieden van internationale betekenis of Europese betekenis voor vogels. Technisch rapport Vogelbescherming Nederland. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

*Ben Koks. SOVON Vogelonderzoek Nederland
Engelse Kamp 6
9700 AX Groningen. 050-5207253*